

Kerepeszki Róbert
A „tépelődő gentleman” Darányi Kálmán (1886-1939)
Sziluettt Korszerű Életrajzok.

A Kronosz Kiadó és a Magyar Történelmi Társulat sorozata.

Kronosz Kiadó – Magyar Történelmi Társulat.

Pécs – Budapest, 2014. 163. old.

Tétovázó, szürke, külpolitikai ügyekben nem kifejezetten járatos. Többek között ezen (más korszakbeli politikusok) szavaival jellemzi a Horthy-korszakra vonatkozó szakmunkák egyik legújabb kötetében Kerepeszki Róbert címszerzőjét, Darányi Kálmánt. Bevezetőjében még ennél is tovább lép a szerző: mintegy „kedvszegően” kijelenti, hogy az 1936 őszi miniszterelnöki széket elfoglaló politikus „alapvetően kissé »szintelen« [...]». Nem mutatta jelét annak, hogy önálló eszmerendszerrel rendelkezett volna, politikai programját és felfogását készen »örökölte« elődjektől (főként Gömböstől, illetve kisebb részben Bethlentől) [...]» (8.) Sőt – konklúziójában – azt is levonja (és Olvasójával egyaránt levonatja), hogy „Darányi Kálmán nem tartozott a 20. századi magyar történelem legmeghatározóbb alakjai közé.” (133.) Ezek után joggal tehetjük fel magunkban a kérdést: tud-e érdekes és értékes információkat ismertetni egy – a már első lapokon – alapvetően szolidnak és unalmas karakterűnek deklarált személyiségről?

A Darányi-monográfia kétségkívül hiánypótló könyvnek tekinthető a magyar történettudományban. Korábban önálló munka sem a politikus személyéről, sem – komplex – miniszterelnökségi tevékenységéről nem született, miközben egyes kormányzatához kapcsolható események (pl. győri beszéd, I. zsidótörvény előkészítése, szélsőjobb térnyerése) releváns lépések voltak a két világháború közötti Magyarország belpolitikájában, hatásaik komoly változásokat indukáltak a korszak utolsó éveiben. Külpolitikai szemszögből irányítása időszakában következett be az Anschluss, valamint több külföldi vizit és tárgyalás zajlott le. Az eddigi feldolgozások hiányát a kötet írója az ismertetendő politikus személyiségével, valamint a források töredékes fennmaradásával indokolja, miközben önmaga is bizonyos szinten új vizekre evez. Korábbi munkái jelentős része (bár nem mellőzve a politikatörténettel foglalkozó tanulmányokat) elsősorban bajtársi egyesületek, szervezetek tevékenységére, ill. azok társadalmi hátterére világított rá, a felsőoktatás (és a DE) történetével, valamint – bizonyosan ezekhez konvergálóan – a radikális és szélsőjobboldali pártok, csoportok történetével foglalkoznak.¹

E könyv több tekintetben is (szükséges) novum. Egyrészt egy olyan miniszterelnök – eddig hiányzó – teljes életútját, politikai karrierjét és miniszterelnökségi periódusának eseményeit ismerteti, akit a magyar történelemtudomány – eddig – nem dolgozott fel részletesen,² igaz egyes lépéseit több, a korszakban járatos és aktív publikációs tevékenységet folytató történész már ismertetett.³ Másrészt a korszakkal foglalkozó publikációkban megszokott alapvető politikatörténeti adatokon kívül – teljes körű – jellemrajzot, személyiségképet és emberközeli betekin-

tést nyerhetünk az országot 19 hónapon keresztül irányító politikus privát életszférájába, családi és politikai háttérébe, érzelmvilágába, vívódásaiba.⁴

A kötet szerkezetileg három, szisztematikusan egymásra épülő, nagyobb részre tagolható. Egy rövid bevezető után Darányi Kálmán életútját ismerhetjük meg, alaposan feltárva családi háttérét és rokoni kapcsolatait, már itt jelezve szoros kötődését Hóman Bálint irányába. Kiindulási alapnak tekinthetjük, hogy a politika a Darányi-családban hagyománynak számított, az unokatestvéren túl a nagypapa, a nagybácsi és édesapa is komoly karriert futott be. Így nem meglepő, hogy a későbbi miniszterelnök fokozatosan vette a lépcsőfokokat (közigazgatási gyakornok, főszolgabíró, vármegyei főjegyző, majd főispán). Bethlen Istvánhoz, ill. fennálló hatalomhoz „mindig lojálisan viszonyult” (39.), melynek betudhatóan országgyűlési képviselői, majd a Miniszterelnökség politikai államtitkára pozíciót nyerte el. Kormányzati tapasztalatszerzéshez a Gömbös-kabinetben földművelésügyi miniszterként a korszak során végig égető problémákkal, így pl. a földkérdéssel, – osztással, és más súlyos mezőgazdaságot érintő kérdésekkel kellett nap mint nap megküzdenie. E szakaszban a szerző megfelelő terjedelemben fejti ki a magyar agrárhelyzet és –politika háttérét, ill. érthetően magyarázza el a benyújtott törvényjavaslatok tartalmát, azok gyakorlatba ültetését.

A második rész tkp. az első szerkezeti egység utolsó oldalain, a pozícióra történő kiválasztással és annak indoklásával kezdődik (megemlítve, hogy Gömbös betegsége alatt már „belekóstolt” karrierjének csúcsát jelentő szerepébe). „A miniszterelnökséget csak vonakodva elvállaló Darányi” (71.) iránti elvárások mellett átérezhetjük nehéz helyzetét. A kormányprogram korrekt analízise után a fogadtatásáról kapunk tájékoztatást. Kormányzati lépéseit, háttérinformációkat és közéleti hangulatot egyaránt ismertetve tárja elénk pl. kormánypárt átalakítását, vagy a szegedi beszédet, melynek fajsúlyos eleme volt, hogy „kormányzati szintre emelte a zsidókérdést” (79.) (ennek magyarázatát sem mellőzi a szerző). Szintén – részletes – képet kapunk a korszak lényeges kérdéseiről, mint a kormányzói jogkör kibővítése körüli vitákról, az alkotmányjogi reformról, valamint a titkos választójog ügyét érintő csatározásokról, akárcsak a szociálpolitikai reformokról, melyek mellett a szisztematikusan végigvezet minket azon az úton, ami a kormányfői pozíció labilissá válásához vezetett. A Darányi-kormány külpolitikájának önálló alfejezetére is jellemző a komplexitás, külföldi lapok cikkeit (is) forrásanyagul véve, levéltári dokumentumokkal színesítve a képet. E szakasz különösen értékes része a nemzetközi recepciót elemző oldalak mellett a külföldi utak részletes ismertetése. Darányi náci Németországgal szembeni félelmei egyértelműen kiolvashatóak, akárcsak egyes hibái, pl. tétovázása és késlekedése az Anschluss után, mely sorsát (is) alapvetően meghatározta – leváltása innen csak idő kérdésévé vált. Miniszterelnökségi periódusa alá eső, az ország életét döntően befolyásoló eseményekről, így a győri beszédről, az első zsidótörvényről, valamint bukásában releváns szerepet játszó szélsőjobboldali intenzív tényerésről – külön – alfejezetekből nyerünk rálátást, alapos, de nem túlírt háttérrel kapván, kitérve a közélet hangulatváltozásaira,

a javaslatok fogadtatására, feldolgozva a legújabb kutatási eredményeket. E szakaszokban megdudhatjuk szuverén véleményét a zsidókérdést illetően: javaslatát maximumnak tekintette, a szélsőjobb vitorlájából kívánta a szelet kifogni (109.).

A munka harmadik nagyobb egységét a visszavonulása utáni idő, ill. az összegzés helyett szánt kortársi vélemények teszik ki. A fejezet külön értéke, hogy felhívja a figyelmet arra, Darányi nem vonult teljes passzivitásba lemondása után sem. Az I. bécsi döntésben vállalt fontos szerepéről kapunk információkat, ill. későbbi – házelnöki pozíciója mellett – társadalmi szerepvállalásáról, majd betegéről, mely befolyásolhatta döntéseit, tevékenységét. Kifejezetten értékes része a könyvnek az utolsó, összegzéssel ekvivalens fejezet, melyben a kor- és elsősorban munkatársak véleménye komparatív aspektusból tárul az olvasó elé. A személyiségekből külföldi szerzők (McCartney, Carlile A. és Randolph L. Braham) véleményei sem hiányoznak. Végül a címben szereplő jelzőre is – a bevezetőben már megtett utalás után – konkrét megoldást kapunk: az „örökösen töprengő”, de „[...] rendkívül becsületes”, „abszolút korrekt gentleman” (139-140.) kifejezésekkel barátja és munkatársa, Lázár Andor, kabinetének igazságügy-minisztere illette.

A bevezetésben említett kutatási nehézségek (töredékes hagyaték, kevés dokumentáció) arra kényszerítették a monográfia készítőjét, hogy a korszak meghatározó személyiségeinek (pl. Antal István, Bethlen István, Kozma Miklós, Svoy Kálmán, Zsitvay Tibor), valamint a címszereplőhöz közeli, baráti viszonyban állók (Alvinczy Géza, Lázár Andor) memoárirodalmait primer forrásként használja. A kötet olvasása során szembeötlő a jelentős levéltári, valamint sajtóanyagok feldolgozása, melyek a hivatkozások között jelentős számban szerepelnek, de a túlnyomó részben 2000 után megjelent, a kormányzat legalapvetőbb lépéseit, ill. a korszak megértésének alapjait ismertető munkák felhasználása sem hiányzik. A magas színvonalú nyomdai munkát gazdagon díszítik az illusztrációk, a képeket részletes családfa egészíti ki.

Munkájával céljait kivétel nélkül teljesítette a szerző: „olvasmányos stílusban [...] összefoglalva” bemutatta, „milyen szerepet játszott Darányi Kálmán a két világháború közötti magyar történelemben” (10.) Az Olvasó egy érdekes, könnyed stílusban készült könyvet tarthat kezében, mely komplex összefoglalás egy miniszterelnök személyéről és kormányzati periódusáról a Horthy-korszakban kutatók, valamint a két világháború közötti magyar történelem iránt érdeklődők számára egyaránt. Hosszabb felvezetés után jól húzza meg egyes fejezetek kereteit, nem írja azokat túl, miközben a fontos politikai és kormányzati eseményeket nem nagyolja el. A kötet teljességének köszönhetően – mintegy mellékszálként – képet kapunk Darányi Kálmán karakteréről, (szorgalmas, nagy munkabírású, alázatos mentalitású – 43.) társadalmi-, társasági- és magánéletéről, megfelelési kényszeréről, a családi név okozta presszióról, dohányzási szenvedélyéről, súlyos betegségről. Nem hiányoznak a – ma már talán „bulvárosnak” is deklarálható – érdekeségekre történő rávilágítások, mint pl. Darányi („csali”) szerepe a Horthy-ellenes Vannay-puccsban (48.), vagy a korszakban kifejezetten népszerűnek nevezhető tit-

kos szervezetekben kifejtett tevékenysége, de a különböző, „izgalmasnak” tekinthető konstellációk is fellelhetőek, mint pl. kapcsolatkeresés Szálasival a budapesti rendőrfőkapitány útján (113.). Politikatörténeti alfejezeteinek nagy értéke, hogy felfedi Darányi személyes kapcsolatait, így Bethlenhez, Gömböshöz, Hubayhoz, vagy Hómanhoz fűződő viszonyát. Nem marad el – a komplexitáshoz nélkülözhetetlen – önreflexió ismertetése sem: „Kénytelen vagyok bevallani, hogy a múltban sokkal többet lehetett és kellett volna tennem, de sajnos intencióimat nem valósíthattam meg.” (125.) Mindettől függetlenül a szerző nem rehabilitálja címszereplőjét, neutrális hangneme és objektivitása végig nyilvánvaló.

ismerteti: Debreceni Péter

JEGYZETEK

1. A szerző eddig megjelent monográfiái: Tudomány életközben: Az MTA Debreceni Területi Bizottságának története (1976–2010). Debrecen, Magyar Tudományos Akadémia Debreceni Területi Bizottsága, 2010.; A Turul Szövetség 1919–1945: Egyetemi ifjúság és jobboldali radikalizmus a Horthy-korszakban. Máriabesnyő, Attraktor Kiadó, 2012.; A Vitézi Rend 1920-1945. Máriabesnyő, Attraktor Kiadó, 2013.
2. Maga a szerző is közli bevezetőjében, hogy a Horthy-korszak 12 miniszterelnöke közül négy személy életrajza, feldolgozatlan: így Darányi Kálmán, Simonyi-Semedam Sándor, Sztójay Döme és Lakatos Géza (7.). A Sztójay-kormány tevékenységéhez képet nyerhetünk az alábbi munkából: A magyar Quisling-kormány. Sztójay Döme és társai a népbíróság előtt. Szerkesztette a bevezető tanulmányt írta, sajtó alá rendezte és a mutatókat készítette: Karsai László, Molnár Judit. 1956-os Intézet, Budapest, 2004. Lakatos Géza életéről, katonai, ill. rövid miniszterelnöki pályájáról saját emlékiratai engednek bebocsátást. (Lakatos Géza: Ahogyan én láttam. Európa-História, Budapest, 1992.)
3. A Darányi-kabinet utolsó heteiben zajlott az ún. első zsidótörvény előkészítése, melyet könyvtárnyi magyar és angol nyelvű szakirodalom ismertet. A törvényjavaslatot már az Imrédy-kormány fogadta el. Szintén több publicisztika tárgya az eredetileg hadifejlesztéseket előirányzó és komoly gazdasági innovációval járó győri beszéd (ld. pl. Ungváry Krisztián: A Horthy-rendszer mérlege. Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon. Jelenkor Kiadó – Oszk, Pécs-Budapest, 2013. 179-184. p.). A beszédet közli pl. Gömbös pártja. A nemzeti Egység pártja Országos Központjának dokumentumai (1932-1939). Összeállította, szerkesztette, a bevezetőt és a jegyzeteket írta Vonyó József. Dialóg Campus, Budapest – Pécs, 1998. A fegyverkezésre vonatkozó részeket érinti pl.: Dombrády Lóránd: A magyar gazdaság és hadfelszerelés 1938-1944. Akadémiai, Budapest, 1981.
4. Hasonlóan részletes – és nagyobb terjedelmű munka – dolgoz fel más korszakbeli miniszterelnököket, ld. pl. a teljesség igénye nélkül Ablonczy Balázs: Teleki Pál. Osiris, Budapest, 2005.